

Sygn. akt I UK 366/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 lutego 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z odwołania H. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w C.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 26 lutego 2020 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 6 czerwca 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w C. wyrokiem z dnia 21 lutego 2018 r. zmienił, zaskarżoną przez ubezpieczonego H. B., decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w C. z dnia 7 września 2017 r., odmawiającą ubezpieczonemu prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach i przyznał ubezpieczonemu prawo do tego świadczenia, poczynając od dnia 29 sierpnia 2017 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony na dzień 1 stycznia 1999 r. wykazał staż emerytalny w wymiarze 24 lat, 3 miesięcy i 11 dni okresów składkowych oraz 9 miesięcy i 7 dni okresów nieskładkowych, w tym organ rentowy uznał ubezpieczonemu okresy pracy w szczególnych warunkach w łącznym wymiarze 6 lat, 4 miesięcy i 23 dni. Odmówił natomiast zaliczenia do tych okresów zatrudnienia ubezpieczonego w Przedsiębiorstwie Budowlano-Montażowym Hutnictwa „M.” w C. (obecnie M. S.A.) od dnia 9 lipca 1984 r. do dnia 30 września 1991 r. na stanowisku monter instalacji wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach (z wyłączeniem zatrudnienia za granicą w ramach kontraktu od dnia 31 lipca 1989 r. do dnia 25 stycznia 1990 r. oraz od dnia 7 września do dnia 22 października 1990 r. jako monter rurociągów na wysokości) w wymiarze 7 lat, 2 miesięcy i 15 dni oraz w Przedsiębiorstwie Instalacyjno-Inżynieryjnym „H.” Spółka z o.o. w C. (dalej jako „H.”) od dnia 1 października 1991 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. na stanowisku monter instalacji wodnokanalizacyjnych w wymiarze 7 lat i 3 miesięcy. W obu tych przedsiębiorstwach ubezpieczony (poza zatrudnieniem za granicą) zajmował się wyłącznie układaniem zewnętrznych instalacji wodnokanalizacyjnych. Prace te wykonywane były stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w głębokich wykopach, tj. od 1,5 do 3,5 m. W celu wykazania brakującego okresu pracy w szczególnych warunkach ubezpieczony przedłożył świadectwa pracy w szczególnych warunkach potwierdzające jego zatrudnienie od dnia 9 lipca 1984 r. do dnia 30 września 1991 r. oraz od dnia 1 października 1991 r. do dnia 2 stycznia 2012 r. przy pracach wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach na stanowisku monter instalacji i urządzeń wodnokanalizacyjnych.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał odwołanie za uzasadnione bowiem ubezpieczony wykazał wymagany do przyznania prawa do emerytury okres 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynika, że zarówno w M. S.A., jak i w „H.” Spółce z o.o. ubezpieczony wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy roboty wodnokanalizacyjne i prace przy budowie rurociągów w głębokich wykopach wymienione w dziale V, poz. 1 wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w

szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.). Z zeznań ubezpieczonego oraz świadka M. Z. wynika, że w całym spornym okresie pracował on wyłącznie przy instalacjach zewnętrznych, których montaż wiązał się z pracą w głębokich wykopach. Prace przy montażu rurociągów wodnych odbywały się na głębokości około 1,5 metra, zaś rurociągów kanalizacyjnych na głębokości poniżej 3 metrów. W Spółkach obowiązywał podział pracowników na tych pracujących na zewnątrz budynków i na tych zatrudnionych przy instalacjach wewnętrznych. W takiej sytuacji nie budziło wątpliwości, że ubezpieczony mógł wykonywać wyłącznie prace w głębokich wykopach przy montażu zewnętrznych instalacji wodnokanalizacyjnych. Doliczenie spornych okresów do już zaliczonych ubezpieczonemu przez organ rentowy dało wymagany 15-letni okres pracy w szczególnych warunkach, uprawniający go do emerytury w wieku obniżonym z art. 184 ust. 1 i art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 53, dalej jako ustawa emerytalna) w związku z § 4 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.

Organ rentowy w apelacji od wyroku Sądu Okręgowego zarzucił, że skoro ubezpieczony pracował na zewnątrz budynków w wykopach o głębokości do 3 m, to nie można przyjąć, iż tego rodzaju praca była pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu poz. 1, dział V wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 6 czerwca 2018 r. oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny, dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji, podniósł, że organ rentowy w apelacji nie podważał wykonywania przez ubezpieczonego pracy na zewnątrz budynków przy zakładaniu instalacji sanitarnych, wodociągowych, burzowych i gazowych oraz przy budowie - układaniu sieci wodociągowych, kanalizacyjnych oraz burzowych. Kwestionował jedynie zaliczenie tych prac do zatrudnienia w szczególnych warunkach z tego względu, że były one wykonywane w wykopach o różnej głębokości, a głębokie wykopy to te, których głębokość przekracza 3 metry. W ocenie Sądu Apelacyjnego, taka wykładnia poz. 1 działu V, wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. jest nieuprawniona, ponieważ pozycja ta używa sformułowania „prace

wodnokanalizacyjne i przy budowie rurociągów w głębokich wykopach”, nie wskazując jaka głębokość wykopów decyduje o uznaniu ich za głębokie. Z niekwestionowanych ustaleń faktycznych wynika natomiast, że ubezpieczony w spornym okresie wykonywał prace na stanowiskach monter instalacji sanitarnych, wodnokanalizacyjnych, instalatora oraz monter wodnokanalizacyjnego. Prace te wykonywane były na różnej głębokości (od 1,5 do 3 m) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy i polegały na układaniu rurociągów w głębokich wykopach. Tak więc ubezpieczony pracował na stanowisku wymienionym w dziale V, poz. 1 wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., określanym jako „roboty wodnokanalizacyjne oraz budowa rurociągów w głębokich wykopach”.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, brak podstaw do stosowania w celu dookreślenia sformułowania „głębokie wykop” użytego w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r. definicji „głębokich wykopów” zawartych w powołanej przez organ rentowy „Geotechnice” prof. Zenona Wiłuna (inżyniera budownictwa lądowego, specjalisty z zakresu geotechniki) z 1987 r. oraz w Zeszytach Instytutu Techniki Budowlanej ITB nr 427/2007: „Warunki techniczne wykonania i odbioru robót budowlanych” część A „Roboty ziemne i budowlane”, według których wykop głębokie, to tylko te o głębokości przekraczającej 3 metry. Definicje te zostały ustanowione dla innych celów i nie mogą wprost być stosowane w sprawach ubezpieczeniowych. Gdyby wolą ustawodawcy było uzależnienie zakwalifikowania prac do warunków szczególnych od głębokości wykopów, w których prace wodnokanalizacyjne były wykonywane, niewątpliwie znalazłoby to odzwierciedlenie w treści samych przepisów. Wobec braku takiego wskazania nieuprawnione jest różnicowanie na gruncie przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. charakteru wykonywanych prac ze względu na głębokość wykopów. Ubezpieczony pracował w wykopach o zróżnicowanej głębokości, jednak w każdym z nich występowały takie same szczególne warunki, jak: zimno, ograniczona przestrzeń, ograniczony dostęp tlenu, często woda i grząskie podłoże, praca odbywała się w zmiennej temperaturze podczas deszczu, opadów śniegu czy też w trakcie upałów.

Wyrok Sądu Apelacyjnego organ rentowy zaskarżył w całości skargą kasacyjną, wnosząc o jego uchylenie, jak też uchylenie wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie i zmianę

zaskarżonego wyroku w całości oraz wyroku Sądu Okręgowego całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania od zaskarżonej decyzji oraz o zasądzenie od ubezpieczonego na rzecz organu rentowego kosztów postępowania.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenia przepisów prawa materialnego:

1) § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., przez błędną wykładnię pojęcia „wykonywania robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach”, gdy zgodnie z prawidłową wykładnią tego przepisu ubezpieczony nie spełnił wszystkich wymogów przewidzianych w nim dla uzyskania prawa do emerytury, w szczególności nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach w okresie od dnia 9 lipca 1984 r. do dnia 30 września 1991 r. oraz od dnia 1 października 1991 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. i w konsekwencji nie wykonywał robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach;

2) § 4 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., przez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że ubezpieczony spełnił wszystkie określone w nim przesłanki niezbędne do uzyskania świadczenia emerytalnego, podczas gdy dowody zgromadzone w sprawie i ustalony na ich podstawie stan faktyczny nie uzasadniały takiego rozstrzygnięcia;

3) art. 32 ust. 2 i 4 w związku z art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej, przez ich niewłaściwe zastosowanie i przyznanie ubezpieczonemu prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach w sytuacji, gdy nie istniały wszystkie przesłanki niezbędne do takiego rozstrzygnięcia bowiem na dzień 1 stycznia 1999 r. nie legitymuje się on stażem pracy w szczególnych warunkach, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w wymiarze 15 lat.

W ocenie organu rentowego, z uwagi na wskazane w uzasadnieniu wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych, w sprawie występuje potrzeba wykładni § 1 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w związku z wykazem A do tego rozporządzenia, a mianowicie, czy w dziale V, poz. 1 wykazu A wskazana jest praca polegająca na robotach wodnokanalizacyjnych oraz budowie rurociągów w głębokich wykopach. Zdaniem organu rentowego wykładnia tego przepisu wskazuje, że nie każde zatrudnienie przy robotach wodnokanalizacyjnych oraz budowie wodociągów

należy uwzględnić do zatrudnienia w szczególnych warunkach, a jedynie świadczenie tego rodzaju pracy w głębokich wykopach. Choć rozporządzenie nie doprecyzowuje, jakie wykopy można uznać za głębokie w przypadku prac określonych w dziale V, poz. 1 wykazu A to orzecznictwo potwierdza, że o głębokich wykopach można mówić dopiero w przypadku wykopów powyżej 3 metrów. Przy czym, istotne staje się także ustalenie czy praca w wykopach poniżej 3 metrów cechowała się znaczną szkodliwością dla zdrowia, znacznym stopniem uciążliwości lub wymagała wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w jednym ze swoich orzeczeń.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zawiera usprawiedliwionych zarzutów. W rozpoznawanej sprawie, wobec braku oparcia skargi kasacyjnej na podstawie naruszenia przepisów postępowania, zakres kognicji Sądu Najwyższego wyznaczają zarzuty podniesione w ramach kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego. Dotyczą one naruszenia § 2 ust. 1 i § 4 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. oraz art. 32 ust. 2 i 4 w związku z art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej.

Zgodnie z art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32, jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy, tj. 1 stycznia 1999 r., osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn). Takim ubezpieczonym przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego między innymi w art. 32 ustawy emerytalnej pod warunkiem nieprzystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego albo złożenia wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu, na dochody budżetu państwa. Sąd

Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01 (OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 243), stwierdził, że przepisy dotychczasowe w rozumieniu art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej zawiera rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. Według § 1 ust. 1 tego rozporządzenia, ma ono zastosowanie do pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wymienione w § 4-15 rozporządzenia oraz w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia, przy czym w myśl § 2 ust. 1 okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy.

Stosownie do § 4 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. pracownik, który wykonywał pracę w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli spełnia łącznie następujące warunki: 1) osiągnął wiek emerytalny wynoszący dla mężczyzny 60 lat; 2) ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Praca w szczególnych warunkach to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325; z dnia 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75; z dnia 24 marca 2009 r., I PK 194/08, LEX nr 528152; dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638). Ponadto w orzecnictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednolicie, że przewidziane w art. 32 w związku z art. 184 ustawy emerytalnej prawo do emerytury w niższym niż określony w art. 27 tej ustawy wieku emerytalnym, jest ściśle związane z szybszą utratą zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Praca taka, świadczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też

wykonująca ją osoba ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Prawo to stanowi przywilej i odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy, a zatem regulujące je przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo (por. między innymi wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81; z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, LEX nr 1001292; z dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX nr 509022). Skoro przepisy art. 32 ust. 2 i 4 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. uznają za pracę w szczególnych warunkach wyłącznie zatrudnienie przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, to oznacza to, że krótsze dobowo (nie w pełnym wymiarze obowiązującego czasu pracy na danym stanowisku) lub periodyczne (okresowe), a nie stale świadczenie pracy w warunkach narażających na szybszą utratę zdolności do zarabkowania wyklucza dopuszczalność uznania pracy za świadczoną w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

W rozpoznawanej sprawie nie budzi wątpliwości spełnienie przez ubezpieczonego określonych w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej kryteriów wieku oraz stażu składkowego i nieskładkowego uprawniających do emerytury w obniżonym wieku. Sporne jest natomiast posiadanie przez ubezpieczonego wymaganego okresu pracy w szczególnych warunkach. Z uwagi na zatrudnienie ubezpieczonego w M. S.A. od dnia 9 lipca 1984 r. do dnia 30 września 1991 r. na stanowisku montera instalacji wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach oraz w „H.” Spółce z o.o. w C. od dnia 1 października 1991 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. na stanowisku montera instalacji wodnokanalizacyjnych w grę wchodzi odkodowanie rodzaju prac, o których mowa w wykazie A, dział V pkt 1 do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Zgodnie z tym przepisem do okresów pracy w szczególnych warunkach w budownictwie i przemyśle materiałów budowlanych zalicza się roboty wodnokanalizacyjne oraz budowę rurociągów w głębokich wykopach. Rację ma

zatem organ rentowy, że kluczowe znaczenie w sprawie ma wykładnia pojęcia „głębokie wykopy” bowiem przepisy rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. posługujące się tym pojęciem nie dają żadnych wskazówek interpretacyjnych, a jego wykładnia w orzecznictwie sądów powszechnych nie jest jednolita. W wyrokach Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 8 maja 2014 r., III AUa 1102/13 (LEX nr 1469280), Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 13 września 2016 r., III AUa 1050/15 (LEX nr 2208471) i Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 25 września 2013 r., III AUa 89/13 (LEX nr 1415864), przyjęto, że jako „głębokie wykopy” uznaje się wykopy przekraczające głębokość 3 m. Według stanowiska zaprezentowanego w wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 sierpnia 2018 r., III AUa 666/17 (LEX nr 2550809), z pojęcia „głębokie wykopy” nie można wyłączyć prac wykonywanych w wykopach o głębokości poniżej 3 m bowiem, gdyby intencją ustawodawcy było kwalifikowanie jako prac w szczególnych warunkach robót wodnokanalizacyjnych oraz budowy rurociągów w wykopach głębszych niż 3 m dałby temu wyraz w treści wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Z uwagi na brak takiego dookreślenia nie ma uzasadnienia odwoływanie się do definicji zawartych w „Geotechnice” prof. Zenona Wiłuna (inżyniera budownictwa lądowego, specjalisty z zakresu geotechniki) z 1987 r. oraz Zeszytach Instytutu Techniki Budowlanej ITB nr 427/2007: „Warunki techniczne wykonania i odbioru robót budowlanych” część A „Roboty ziemne i budowlane”, według których wykopy głębokie, to tylko te o głębokości przekraczającej 3 metry.

Kwestia dotycząca głębokości wykopów, w których mają być wykonywane roboty wodnokanalizacyjne oraz budowa rurociągów stosownie do wykazu A dział V, pkt 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. była również przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 5 czerwca 2012 r., II UK 277/11 (LEX nr 1214997), stwierdzone zostało, że brak podstaw prawnych do stosowania w celu dookreślenia sformułowania „głębokie wykopy” zawartego w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r. wytycznych zawartych w normach, i w konsekwencji wyłączenia z tych prac tych, które wykonywane były na głębokości mniejszej niż 3 metry. Zdaniem Sądu Najwyższego, prace te należy uznać za wykonywane w szczególnych warunkach jako wymienione w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w dziale V: w budownictwie i przemyśle

materiałów budowlanych, pod poz. 1 – roboty wodnokanalizacyjne oraz budowa rurociągów w głębokich wykopach. Nieuprawnione jest więc różnicowanie charakteru wykonywanych prac ze względu na głębokość wykopów na tle przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Z tego względu w powołanym wyżej judykacie Sąd Najwyższy przyjął, że okres wykonywania pracy ubezpieczonego na stanowiskach monterów instalacji sanitarnych wodnokanalizacyjnych, instalatora oraz monterów wodnokanalizacyjnych w wykopach o głębokości od 0,9 do 9 m jest pracą w szczególnych warunkach.

W podobny sposób odniósł się do pojęcia „głębokich wykopów” Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 stycznia 2018 r., III UK 16/17 (LEX nr 2506706), wskazując, że pojęcie „głębokich wykopów” nie jest możliwe do zdefiniowania jedynie przez odwołanie się do opracowań natury technicznej, w których przyjmuje się, że wykopy głębokie to takie, których głębokość przekracza 3 m. Stąd interpretacja pojęcia „głębokich wykopów” wymaga zastosowania, obok kryterium ich głębokości wyrażonej w metrach, także dodatkowych kryteriów. Kryteria te są określone w art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej. Przepis ten stanowi, że za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Oznacza to, że brak jest podstaw do przyjęcia, że w żadnym przypadku prace wykonywane w wykopach o głębokości poniżej 3 m nie mogą być zaliczone do prac wykonywanych stale i w pełnym wymiarze czasu w warunkach szczególnych. W takich przypadkach konieczne jest rozstrzygnięcie, czy praca w takich wykopach cechowała się znaczną szkodliwością dla zdrowia, znacznym stopniem uciążliwości lub wymagała wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2009 r., II UK 269/08, LEX nr 707881 czy z dnia 3 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112). Pogląd ten Sąd Najwyższy wyraził w stanie faktycznym sprawy, gdzie ubezpieczony wykonywał prace wymienione w dziale V, poz. 1 wykazu A do rozporządzenia w wykopach o głębokości 1,5 do 3 m.

Z kolei w wyroku z dnia 3 lipca 2019 r., II UK 33/18 (niepubl.), Sąd Najwyższy stwierdził, że istotne znaczenie dla zaliczenia do prac w szczególnych warunkach ma wykonywanie robót wodnokanalizacyjnych w wykopach powyżej 3 m, przy czym charakteru takiej pracy nie pozbawia niewielka część prac wykonywana przez ubezpieczonego w wykopach poniżej 3 m. Przypomnieć bowiem należy, że w sytuacji gdy inne równocześnie wykonywane prace stanowią integralną część (immanentną cechę) większej całości dającej się zakwalifikować pod określoną pozycję załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. lub też czynności wykonywane w warunkach nienarażających na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia mają charakter incydentalny, krótkotrwały, uboczny to czynności te nie dyskwalifikują tej pracy jako pracy w szczególnych warunkach (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; z dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09; z dnia 11 marca 2009 r., II UK 243/08, LEX nr 509022; z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75; z dnia 12 kwietnia 2012 r., II UK 233/11, OSNP 2013 nr 7-8, poz. 86).

Nie można stracić z pola widzenia, że kwalifikując do prac w szczególnych warunkach w budownictwie i przemyśle materiałów budowlanych roboty wodnokanalizacyjne i budowę rurociągów w głębokich wykopach Minister Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych w zarządzeniu nr 9 z dnia 1 sierpnia 1983 r. w sprawie wykazu stanowisk w zakładach pracy nadzorowanych przez Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, na których są wykonywane prace w szczególnych warunkach, uprawniające do wcześniejszego przejścia na emeryturę oraz do wzrostu emerytury lub renty (Dz. Urz. Nr 3, poz. 6) w dziale V, poz. 1 pkt 6 i 7 wymienił stanowisko pracy montera instalacji sanitarnych i grzewczych oraz montera instalacji technologicznych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się co prawda, że wykazy resortowe mają charakter głównie informacyjny, techniczno-porządkujący i uściślający, a nie bezpośrednio normatywny (normatywny charakter ma tylko rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.), niemniej, jeżeli jakieś stanowisko jest ujęte w wykazie resortowym (w okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy dotyczy to stanowiska montera instalacji sanitarnych i grzewczych), to nie można tej okoliczności ignorować, ponieważ płynie z niej domniemanie faktyczne, że praca na tym stanowisku w

istocie była wykonywana w szczególnych warunkach (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 21 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392; z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306; z dnia 25 lutego 2009 r., II UK 227/08, LEX nr 736740; z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, LEX nr 590247; z dnia 16 listopada 2010 r., I UK 128/10, LEX nr 707404; z dnia 26 maja 2011 r., II UK 356/10, LEX nr 901608). Dlatego należy przyjąć, że określenie w zarządzeniu resortowym stanowisk, na których w danej branży są wykonywane prace objęte wykazem stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., znajduje swoje uzasadnienie w szczególnej szkodliwości dla zdrowia i szczególnej uciążliwości warunków panujących przy pracach tego rodzaju w tej właśnie branży. A zatem nie da się wysnuć kategorycznego wniosku, jak chce tego organ rentowy w uzasadnieniu skargi kasacyjnej, że do prac w szczególnych warunkach można zaliczyć jedynie prace polegające na robotach wodnokanalizacyjnych oraz budowie wodociągów w wykopach powyżej 3 m.

W ocenie Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym sprawę nie ulega wątpliwości, że w każdym wypadku pracą w szczególnych warunkach, o której mowa w dziale V, poz. 1 wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., jest wykonywanie robót wodnokanalizacyjnych oraz budowa rurociągów w wykopach powyżej 3 m, ponieważ z definicji obowiązujących w budownictwie wynika - a w tej branży zaliczono do prac w szczególnych warunkach wykonywanie robót wodnokanalizacyjnych oraz budowę rurociągów - że „głębokie wykopy” to wykopy powyżej 3 m, wykopy średnie to wykopy od 1 do 3 m oraz wykopy płytkie poniżej 1 m (norma PS-S-022205:1998). Podkreślenia wymaga, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 16 stycznia 2018 r., III UK 16/17, oraz z dnia 5 czerwca 2012 r., II UK 277/11, że dla kwalifikacji wykonywania robót wodnokanalizacyjnych oraz budowy rurociągów do pracy w szczególnych warunkach nie jest jednak wystarczające tylko kryterium ich głębokości wyrażonej w metrach. Konieczne jest zastosowanie także innych kryteriów, które określone są w art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej. Przepis ten stanowi, że za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na

bezpieczeństwo własne lub otoczenia. W kontekście tych wywodów należy przyjąć, że możliwe jest wykonywanie prac wodnokanalizacyjnych oraz budowa rurociągów wykopach na zróżnicowanej głębokości pod warunkiem, iż praca w tych wykopach, wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, charakteryzowała się taką samą znaczną szkodliwością dla zdrowia, znacznym stopniem uciążliwości lub wymagała wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, jak prace w wykopach powyżej 3 m, które w budownictwie kwalifikowane są jako wykopy głębokie.

Z poczynionych w sprawie ustaleń faktycznych, którymi Sąd Najwyższy jest związany (art. 398¹³ § 2 *in fine* k.p.c.) wynika, że ubezpieczony zajmował się stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wyłącznie układaniem zewnętrznych instalacji wodnokanalizacyjnych, będąc zatrudniony w spornym okresie na stanowisku monter instalacji wodnokanalizacyjnych. Prace te wykonywane były stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w wykopach od 1,5 do 3,5 m, w których występowały takie same szczególne warunki, jak: zimno, ograniczona przestrzeń, ograniczony dostęp tlenu, często woda i grząskie podłoże. Powyższe ustalenia faktyczne powodują, że bezzasadne stają się zarzuty prawa materialnego. Wykonywanie pracy w szczególnych warunkach stanowi bowiem element stanu faktycznego, którego ustaleniem przez sądy *a quo* Sąd Najwyższy jest związany (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2009 r., II UK 269/08, LEX nr 707881 czy postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2017 r., II UK 42/16, niepubl.).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.